

De anarchist als dakloze. Een antwoord op Thom Holterman

Bart van Klink*

Met de gewraakte zin beoog ik niet zozeer mijn persoonlijke mening te geven, als wel een verborgen implicatie van de huis-metafoor bloot te leggen. De bewering dat een samenleving zonder structuur anarchie is, neem ik in deze zin dus niet voor eigen rekening, maar schrijf ik toe aan Willem Witteveen, die de rechtsstaat heeft beschreven in termen van een structuur of een kader waarbinnen mensen met elkaar samenleven. In de zin ervoor geef ik aan dat de (niet verder uitgewerkte) suggestie van deze metaforische karakterisering is dat samenleven zonder het normatieve houvast dat de rechtsstaat biedt, moeilijk voorstelbaar wordt. Net zoals een leven zonder een dak boven je hoofd weinig aantrekkelijk is, zo lijkt – deze beeldspraak volgend – een samenleven zonder rechtsstatelijke ordening niet goed mogelijk te zijn. Omwille van de contrastwerking heb ik vervolgens verwezen naar de toestand van anarchie, die in het gangbare rechtsstaatsdenken – terecht of onterecht – wordt verbonden met structuurloosheid. Een anarchist wenst niet te wonen in het huis van de rechtsstaat, maar geeft de voorkeur aan een bestaan als dakloze. Hij wijst elke van buitenaf opgelegde ordening af en volgt alleen zijn eigen regels. Als opmaat voor mijn kritiek op de huis-metafoor heb ik aansluitend nog in een voetnoot gerefereerd aan de Duitse anarchist Erich Mühsam, die de ordening van staatswege treffend als ‘Unter-Ordnung’ kwalificeert en contrasteert met de anarchistische ‘Ordnung der Freiheit’.¹

Het was niet mijn bedoeling om, in het bestek van dit artikel, mij te mengen in deze, met de opkomst van het staatsterrorisme opnieuw actueel geworden, discussie.² Ik wilde alleen laten zien hoe vanuit de voorstelling van een

* Universitair hoofddocent Encyclopedie van het Recht, Universiteit van Tilburg.

1 Erich Mühsam, ‘Die Befreiung der Gesellschaft vom Staat’, in: *Ich bin verdammt zu warten in einem Bürgergarten*. Band 1: Gedichte, Stücke, Prosa, Darmstadt: Luchterhand 1983, p. 140-177, p. 165.

2 In het werk van Hardt en Negri beleeft het anarchistisch gedachtegoed momenteel een *revival*. Zie bijvoorbeeld Michael Hardt & Antonio Negri, *Multitude. War and Democracy in the Age of Empire*, New York: The Penguin Press 2004.

rechtsstaat als huis een tegenpositie kan worden gedacht. De verwarring kan zijn ontstaan, doordat ik mijn bewering de grammaticale vorm van de indicatief ('een samenleving zonder structuur *is* anarchie') meegaf in plaats van die van de conjunctief ('een samenleving zonder structuur *zou* anarchie zijn'), en ook geen nadere specificatie verstrekke ('*vanuit de voorstelling van de rechtsstaat als huis is* een samenleving zonder structuur anarchie'). Ik ben Thom Holterman dankbaar dat ik door zijn reactie in de gelegenheid ben gesteld dit misverstand recht te zetten.

Om hem niet helemaal met lege handen naar huis te laten gaan, wil ik er nog wel aan toevoegen dat ik sceptisch sta tegenover de mogelijkheid van een ordening van vrijheid die uit zelfbeschikking voortkomt. Ik citeer opnieuw Mühsam: 'Ordnung im Sinne anarchistischer Auffassung kann nur wachsen aus der Selbstbestimmung derer, die Ordnung halten sollen.'³ Cruciale vragen zijn wie tot de 'zelf' behoren die tot het proces van zelfbeschikking worden toegelaten en wat er dient te gebeuren met degenen die niet mee mogen doen of er een afwijkende mening op nahouden. Mogen, vanuit anarchistisch oogpunt, regels worden opgelegd aan degenen die buiten de wilsvorming zijn gehouden of wier wil niet met de algemene wil overeenkomt? En wat te doen met verstoorders van de orde die 'in vrijheid' tot stand is gekomen? Afgaande op Mühsams eigen beschrijving van de *Räterepublik* in Beieren (1918-1919),⁴ hoeft men zich over het inclusieve, vrijheidslievende en democratische karakter van de anarchistische besluitvorming weinig illusies te maken: na eerst als held te zijn binnengehaald, werd hij al snel door zijn *Genossen* op een zijspoor gezet. *Ordnung* valt niet zonder *Unter-Ordnung* te denken, óók in een toestand van anarchie.

3 Mühsam 1983, p. 165.

4 Erich Mühsam, 'Von Eisner bis Leviné. Die Entstehung der bayerischen Räterepublik', in: Mühsam 1983, p. 89-139.